LW. kr. 22.573|93.

Aleg. 179.

Sprawozdanie

Wydziału krajowego w przedmiocie założenia stacyi doświadczalnych przy szkołach rolniczych w Dublanach i Czernichowie.

Wysoki Sejmie!

W załatwieniu sprawozdania Komisyi gospodarstwa krajowego w przedmiocie założenia podanych wyżej stacyi doświadczalnych, powziął Wysoki Sejm na posiedzeniu z dnia 9. Kwietnia 1892 następujące uchwały:

I. poleca się Wydziałowi krajowemu:

a) by na następnej sesyi przedłożył Sejmowi projekt urządzenia i utrzymania przy szkole rolniczej w Dublanach, jakoteż i w Czernichowie stacyi doświadczalnych i kontrolnych, których zadaniem byłoby dokonywać na żądanie interesowanych, a za wynagrodzeniem o ile możności niskiem analizy nadesłanych próbek nasion, nawozów sztucznych i karm skoncentrowanych, tudzież innych w zakres badań analitycznych wchodzących doświadczeń. —

b) by celem założenia i dalszego utrzymania wyż wymienionych dwóch stacyj doświadczalnych i kontrolnych zapewnił sobie u c. k. Rządu odpowiednią subwencyę ze Skarbu Państwa.

II. Niniejszem sprawozdaniem załatwioną została wniesiona dnia 14. marca 1892 d. L. 992 petycya oddziału Łańcucko-Jarosławskiego c. k. gal. Towarzystwa gospodarskiego.

W czasie, kiedy Wysoki Sejm sprawę stacyi doświadczalnych w sposób powyższy poruszył, była ona już przedmiotem badań ze strony Wydziału krajowego, doprowadzonych już do tego stadyum, że w maju, a więc w miesiąc po uchwaleniu powyższego polecenia mogła być przedłożoną Komisyi dla spraw rolniczych.

Na posiedzeniu swojem z dnia 11. maja 1892 Komisya ta opierając się na referacie swojego specyalnego referenta Dra Godlewskiego, uchwaliła przedłożyć Wydziałowi krajowemu następującą opinię w sprawie założenia tych stacyi:

„Komisya krajowa dla spraw rolniczych uważa za rzecz pożądaną, a nawet w interesie „rozwoju rolnictwa konieczną założenie w kraju, w jaknajbliższym czasie przynajmniej dwóch rolni„czych stacyi doświadczalnych z obszerniejszym zakresem działania, z siedzibą w Dublanach i w Czer„nichowie. Zadaniem tych stacyj byłoby:

a) kontrola i ocena nasion;

b) kontrola chemiczna i ocena sztucznych nawozów, pasz handlowych i t. p.

c) wykonywanie na miejscu i organizowanie w kraju polowych doświadczeń rolniczych, tak z użyciem nawozów sztucznych, jak i z uprawą mało znanych roślin gospodarskich.

2. Komisya rolnicza oświadcza:

„Zgodnie z referatem Dra Godlewskiego — iż na pierwsze koszta założenia takiej stacyi „doświadczalnej w Czernichowie wystarczyć powinna kwota 2500 złr. w. a. Dublany zaś posiadają „odpowiednie ku temu urządzenia i żadnej na ten cel subwencyi nie potrzebują".

„Na koszta utrzymania należy postarać się dla obu stacyi w Czernichowie i w Dublanach „po 3000 złr. w. a. rocznie, czyli razem dla obydwóch stacyj 6000 złr. rocznie, który to fundusz na początek wystarczy."

Pismem z d. 31. maja 1892. L. 24303 przedstawił Wydział krajowy c. k. Ministerstwu rolnictwa za pośrednictwem c. k. Namiestnictwa potrzebę utworzenia właściwych stacyi doświadczalnych przy szkołach rolniczych w Dublanach i Czernichowie i na podstawie poprzednio podanych wniosków Komisyi rolniczej, zaprelimniował wydatki w kwotach wyżej wymienionych, upraszając c. k. Rząd o zapewnienie subwencyi, wynoszącej połowę kosztów urządzenia i utrzymania tych stacyi.

Dnia 7. sierpnia 1892 do L. W. 38147 otrzymaliśmy wiadomość ze strony c. k. Namiestnictwa, że c. k. Ministerstwo rolnictwa oświadczyło gotowość udzielenia odpowiedniej materyalnej pomocy celem urządzenia stacyi doswiadczalnych w Czernichowie i Dublanach z rozszerzonym zakresem działania.

Decyzyę co do wysokości tego zasiłku zastrzegło sobie c. k. Ministerstwo do czasu, kiedy zostanie mu przedłożony dokładny program i statut organizacyjny dla tych nowych instytucyi wraz z preliminarzem potrzebnych kosztów na ich urządzenie i utrzymanie.

Zwróciło zarazem Ministerstwo uwagę Wydziału krajowego, że pożądanem byłoby, aby do ułożenia programu zużytkowano doświadczenia, zebrane przez podobne stacye doświadczalne przy szkołach rolniczych w Neutitschein, Przerowie, Ober-Hermsdorf i San Michele etc.

Na prośbę Wydziału krajowego nadesłały wszystkie te szkoły swoje programy i statuty, jak również różnorodne w nich obowiązujące instrukcye.

Materyały te przesłaliśmy prof. Dr. Godlewskiemu, upraszając go o ułożenie preliminarza kosztów urządzenia i utrzymania stacyi. Prof. Godlewski już w swoim pierwszym referacie, przedłożonym Komisyi rolniczej w maju r. 1892, zwrócił uwagę na to, że utworzenie stacyi niesamoistnych, powierzenie ich prowadzenia profesorom rolnictwa przy szkołach w Dublanach i Czernichowie, powinno być uważane tylko jako tymczasowe i to na czas jak najkrótszy. Już wtenczas podnosił prof. Godlewski, że zakres działania tych stacyj jest tak obszerny, że jeżeli stacye te jako tako rozwijać się mają, to wymagać one będą takiego nakładu pracy ze strony kierowników, iż czas ich wyczerpią w zupełności.

Kontrola nasion i nawozów dałaby się łatwiej pogodzić z obowiązkami profesora, organizowanie jednak i nadzorowanie doświadczeń polowych, których niezmiernej doniosłości nie można zapoznawać, musiałaby ze względu na brak czasu kolidować z obowiązkami profesorów rolnictwa. Kierownik stacyi będzie musiał bardzo często wyjeżdżać dla organizowania i kontrolowania urządzonych pod kierunkiem stacyi doświadczeń. W takich objazdach asystent w ograniczonej tylko mierze będzie mógł być mu pomocnym, nie mając jeszcze potrzebnego do tej czynności doświadczenia, a na częstych wyjazdach profesora szkoła cierpiećby musiała.

W obecnym referacie powołuje się prof. Godlewski na swoje wówczas wyrażone zapatrywanie i przyznając, że urządzenie samoistnych stacyi niezawodnie byłoby kosztowniejszem, niż urządzenie stacyi, przyłączonych do szkoły, twierdzi stanowczo, że najkorzystniejszem dla sprawy byłoby złożenie w jednem ręku wszystkich czynności stacyi i to w ręku człowieka, któryby prócz prowadzenia stacyi żadnych innych, przynajmniej znaczniejszych nie miał obowiązków. Kierownik stacyi mógłby wprawdzie z pożytkiem i bez uszczerbku swego głównego zadania mieć sobie powierzone pewne nauczycielskie w szkole czynności, jednakże tylko niejako dodatkowo, w ograniczonej liczbie godzin, a żadną miarą nie powinien na nim spoczywać główny ciężar nauczycielskich czynności.

Prof. Godlewski proponuje zatem urządzenie stacyi samoistnych pociągających za sobą większe koszta, ale mogących działać z nierównie większym dla kraju pożytkiem.

Wydział krajowy z tem zapatrywaniem prof. Godlewskiego zgadza się w zupełności, tem bardziej, że kwestya o ile czynności stacyi przydzielone być mogą funkcyonaryuszom samych szkół rolniczych, zależeć także musi i od każdorazowego składu osobowego grona nauczycielskiego tych szkół. I tak np. zmiany, jakie w składzie ciała nauczycielskiego w obydwu szkołach w ostatnich czasach zaszły, są tego rodzaju, że dzisiaj zorganizowanie czynności stacyi samemi tylko siłami nauczycielskiemi tych obydwóch szkół natrafić musi na większe jeszcze trudności, niż dawniej.

Chcąc uniknąć wszelkich możliwych w działalności stacyi przeszkód, które mogłyby sprowadzać stagnacyę w jej pracy i w ten sposób odzwyczajać rolników do udawania się do niej w każdej sprawie do jej zakresu należącej, Wydział krajowy pragnie urządzić te stacye w ten sposób, aby miały one swoich odrębnych kierowników, którzyby wspólnie z dodanymi im asystentami prowadzili wszystkie czynności stacyi.

Kreowanie takich samoistnych posad kierowników stacyj doświadczalnych i ich asystentów przedstawiłoby bardzo znaczne korzyści; a mianowicie:

1. Stacye byłyby jednolitemi i usuniętoby przez to niedogodności, jakie zwłaszcza w obec zgłaszających się stron płynąć muszą z rozdziału czynności stacyi pomyślnych funkcyonaryuszów szkoły.

2. Stacye i ich czynności byłyby niezależne od możliwych zawsze zmian w osobowym składzie ciała nauczycielskiego szkoły.

3. Funkcyonaryusze stacyj oddani wyłącznie jej czynnościom i nie odrywani od nich obowiązkami nauczycielskiemi, mogliby wszechstronniej i na szerszą skalę działalność stacyi rozwinąć, a rutyna na jakąby w spełnianiu czynności stacyi rychło nabyć musieli, ułatwiłaby im też nie mało szybkie załatwianie spraw stacyi, na którem tu tak wiele zależy.

4. Profesorowie szkoły nie byliby odrywani od swego tak ważnego nauczycielskiego działania, przez zajęcie postronne obowiązkowe i terminowe a często także wymagające wydalenia się po za miejsce będące siedliskiem szkoły.

Rzecz naturalna, że urządzenie takich samoistnych stacyi, wymagać będzie zupełnie osobnych lokalności. Wydział krajowy sądzi, że nowo zrekonstruowany budynek szkolny w Czernichowie będzie mógł pomieścić także stacyę, w Dublanach zaś przez zakupno przybudówki do budynku mieszkalnego dyrektorskiego uzyskało by się właśnie lokal na stacyę. Co do tego zakupna przedłożył Wydział krajowy odpowiedni wniosek w swojem sprawozdaniu o szkołach dublańskich.

Aby wszystkie prace stacyj dokładnie i szybko wykonywane być mogły, laboratoryum każdej stacyi powinno mieć następujące pomieszczenie:

1. Jeden pokój na prace botaniczne stacyi a więc: kontrolę nasion, ocenę siana, prace mikroskopowe itp.

2. Dwa pokoje na prace chemiczne. Wprawdzie jeden większy pokój mógłby poniekąd wystarczyć, jednakże byłoby to bardzo niedogodnem, bo niektóre roboty chemiczne wzajemnie sobie przeszkadzają i ujemnie na wzajemną dokładność analiz wpływają jeśli współcześnie i obok siebie się wykonywują; tak np. szczególniej dwa oznaczenia które w stacyach najczęściej się dokonywują t. j. oznaczanie kwasu fosforowego i asotu. Można łatwo otrzymywać błędne wyniki oznaczeń asotu, jeśli w tym samym pokoju współcześnie robią się oznaczenia kwasu fosforowego.

3. Kancelarya kierownika stacyi w której zarazem mogą znaleść pomieszczenie wagi analityczne, zbiór cenniejszych narzędzi, podręczna biblioteczka i t. p.

4. Skład a zarazem pokój służącego w którym odbywa się mycie naczyń i t. p. czynności.

Oczywiście iż obok lokalu na pomieszczenie stacyi potrzebne będą lokalności na mieszkanie kierownika stacyi i jego asystenta.

Wewnątrz urządzenia stacyi, obliczy się w sposób następujący :

Sprzęty :

1.	Dwa stoły chemiczne po 45 złr.	90 złr.
2.	Dwa duże stoły obudowane na środek pokoju	80 „
3.	Stół na aparat do oznaczeń asotu	20 „
4.	Stół pod wagę do torowania	20 „
5.	Konsola pod wagę analityczną	20 „
6.	Umywalnia do mycia naczyń	45 „
7.	Cztery szafy na przyrządy, szkła, odczynniki, książki, próbki przysyłane do analizy i t. p. po 30 złr.	120 „
8.	Dwa digeslorya á 80 złr.	160 „
9.	Stół pod mikroskop	20 „
10.	Stoły i stelarze do kontroli nasion	90 „
11.	Biurko	40 „
12.	Sofka	30 „
13.	6 krzeseł	15 „
	Razem sprzęty	750 „

Ważniejsze przyrządy jako pierwsze urządzenie.

1.	Waga analityczna	300
2.	Waga do tarowania	75
3.	Waga dziesiętna	30
4.	Aparat destylacyjny z tuszewką	375
5.	Mikroskop	250
6.	Aparat Kiejdola do oznaczeń azotu	70
7.	Naczynia do analiz miarowych, jak biurety, kolby z podziałką, cylindry, podzielone pipety i tp.	150
8.	Flaszki odczynnikowe, kolby, zlewki i t. p. naczynia szklanne	350
9.	Arcometry, piknometry, termometry i tp.	100
10.	Tygle i parownica platynowa	150
11.	Gazometry (dwa)	80
12.	Prasa do buraków	60
13.	Aparat polaryzocyjny	200
14.	Suszarka	30
15.	Młynek	20
16.	Przyrządy do analizy mechanicznej ziemi	50
17.	Moździerze stalowe, noże, pilniki itp.	60
18.	Odczynniki i pierwszy zapas chemikaliów	300
19.	Przyrządy do kontroli nasion jak aparaty do kiełkowania sita i t. p.	100
20.	Najpotrzebniejsze podręczne książki	150
21.	Koszta sprowadzenia powyższych rzeczy	100
	Razem	3000 złr.

Założenie pola doświadczalnego.

Pole a raczej pólko doświadczalne stacyi, wielkiem być nie potrzebuje. Głównem zadaniem stacyi w jej doświadczalnym zakresie działania, ma być organizowanie doświadczeń w różnych okolicach

kraju. Jednem z takich miejsc mogą być także pola gospodarstwa szkolnego na których kierownik stacyi w porozumieniu z administratorem folwarku mógłby takie doświadczenia urządzać. Pole doświadczalne samej stacyi winno mieć za główne zadanie wykonywanie doświadczeń ścisłych, do tego celu nie potrzeba, żeby to pole było wielkiem. Przestrzeń około $^1/_4$ hektara mogłoby zupełnie wystarczyć. Naturalnie takie pólko doświadczalne musi być ogrodzone i musi mieć małą szopę na chwilowe pomieszczenie zbiorów i narzędzi a przedewszystkiem altanę wegetacyjną do wykonywania doświadczeń wazonowych.

Koszta urządzenia takiego pólka byłyby:

Ogrodzenie	200
Wystawienie altany wegetacyjnej i szopy	650
50 sztuk wazonów blaszanych	200
Kolejka i stoły na wazony	150
Siewnik ręczny i ręczne narzędzia	50
Koszta urządzenia każdej ze stacyi	5000
Razem . . .	6.250 złr.

Koszta utrzymania stacyi.

Kwota 3000 złr. jakie komisya dla spraw rolniczych proponowała na utrzymanie każdej stacyi, nie będzie mogła wystarczyć, jeśli się przyjmie za zasadę, że stacya będzie miała swój własny personal wyłącznie jej czynnościom oddany, bo całe utrzymanie tego personalu pokryte będzie być musiało z funduszów na stacyą przeznaczonych.

Personal stacyi składać się musi z kierownika, asystenta i służącego. Na kwalifikacyach uzdolnienia i gorliwości w pracy przyszłych kierowników stacyj całe powodzenie stacyj i korzyści jakie one krajowi przyniosą, będą polegały. Dla tego kierownicy stacyi muszą być odpowiednio wynagradzani i kwota 2000 złr. jako płaca kierownika niezawodnie przesadzoną nie będzie.

Naturalnie byłoby rzeczą bardzo smutną, gdyby czynności stacyi były tak małe, aby sam kierownik mógł im podołać. Do wykonywania analiz kontrolnych tak chemicznych jak botanicznych, musi każdy z kierowników mieć sobie dodanego asystenta. Płaca asystenta wynosić może na początek 600 złr. Asystentowi który dłużej już przy stacyi będzie zatrudniony, wypadnie potem tę płacę podnosić przez zamianowanie go adjunktem. Asystent bowiem stacyi ma nieco inne zadanie, niż asystent przy katedrze przyrodniczej w szkole. Ten ostatni ma być pomocnym profesorowi i sam się przy tem wyrabiać do nauczycielskiego zawodu, dlatego słusznie żądają ustawy, aby posadę asystenta wolno było tylko przez ograniczony czas zajmować, by więcej młodych ludzi miało sposobność przejść taką szkołę, jaką jest dla każdego przyszłego nauczyciela pełnienie obowiązków asystenta przy starszym i doświadczeńszym profesorze. Asystenci przy stacyi doświadczalnej mają natomiast wykonywać główne czynności stacyi mianowicie analizy kontrolne, wymagające odpowiedniej rutyny. Dla tego nie jest rzeczą pożądaną, aby asystenci przy stacyi często się zmieniali ,owszem leży w interesie stacyi, aby asystenta który już nabył odpowiedniej wprawy w wykonywaniu analiz, zatrzymać dłużej i dla tego przyznać mu wtedy należy wyższą płacę na którą on w zupełności zasłuży, gdy przy należytej wprawie analizy nietylko i dokładnie ale i szybko wykonywać będzie.

Stacya musi też mieć własnego służącego i byłoby rzeczą pożądaną, aby nim był człowiek znający się nieco na rolnictwie lub ogrodnictwie np. jaki wychowaniec szkoły niższej rolniczej lub ogrodniczej. Na początek płacę służącego ustanowić można na 400 złr.

Tak więc koszta utrzymania personalu stacyi wynosiłyby:

Płaca kierownika	2000 złr.
„ asystenta	600 „
„ służącego	400 „
Razem . .	3000 złr.

Inne koszta utrzymania stacyi byłyby:

Przykupno przyrządów, szkła, odczynników, książek, nawozów chemicznych, nasion i t. p.	500
Wykonywanie doświadczeń na pólku doświadczalnym . . .	400
Koszta wykonywania doświadczeń na polach obcych o ile ponoszoneby były wskutek specyalnych żądań stacyi i w jej celu . . .	400
Koszta podróży kierownika stacyi	400
Razem . . .	1700
Płaca personalu . . .	3000
Suma . . .	4700 złr.

Zatem utrzymanie obu stacyj	9400 złr.
Druk rocznika stacyj	600 „
Razem obie stacye . . .	10000 złr.

Koszta te w miarę rozwijania się czynności stacyi będą się zwiększały, jednakże prawdopodobnie nie będą wymagać ze strony skarbu krajowego większego nakładu, bo w miarę rozwijania się czynności kontrolnych stacyi rosnąć też będą i dochody z opłat za tę kontrolę. Te dochody najkorzystniej byłoby obracać w całości na rozszerzenie działalności stacyi.

Potrzeby kancelaryjne stacyi jak druki, portorya i t. p., na które w powyższem zestawieniu nic nie preliminowano, byłyby w całości z tego funduszu pokrywane, z niego też możnaby płacić honorarya za prace zamieszczone w rocznikach stacyi, nareszcie by zainteresować funkcyonaryuszów stacyi w szybkiem załatwianiu czynności kontrolnych, możnaby z tego funduszu przeznaczyć im pewne dodatkowe remuneracye. Pozostałą resztę tego funduszu z dochodów stacyi płynącego, należałoby w każdym razie użyczać na rozszerzenie działalności stacyi.

Wydział krajowy nie ukrywając sobie, że urządzenie tych stacyi w sposób obecnie proponowany pociągnie za sobą i w przyszłości znaczniejsze koszta, a mianowicie ze względu na potrzebę oddania odpowiednich pomieszkań dla funkcyonaryuszów, zdając sobie jednakże sprawę z ważności takich stacyi doświadczalnych w ogólności w szczególności zaś ze względu na potrzeby kraju naszego, tak rozległego i tak przeważnie rolniczego, jak również mając nadzieję, że c. k. Rząd, który oświadczył się z gotowością udzielenia pomocy materyalnej na założenie niesamoistnych stacyi, nie odmówi jej także na założenie i utrzymanie stacyi odrębnych, więcej celowi odpowiadających, dąży do założenia dwóch odrębnych stacyi w Czernichowie i w Dublanach, i w tym celu przedkłada Wysokiemu Sejmowi odpowiednie wnioski, i przyczyni się do połowy kosztów, jakich one będą wymagać.

Wydział krajowy jednak nie może zapewnić, czy wprowadzenie odrazu dwóch samoistnych i zupełnych stacyi będzie z niektórych względów możliwe. Jeżeli Wydziałowi krajowemu z trudnością przychodzi uzupełnić obecne braki w gronie nauczycielskiem szkół rolniczych, tem trudniej byłoby pozyskać odrazu dwóch kierowników stacyi, których kwalifikacye muszą się równać kwalifikacyom wymaganym od profesora. Gdyby więc Wydział krajowy nie zdołał znaleść dwóch odpowiednich osobistości na kierowników samoistnych stacyi, zamierza urządzić na początek w Czernichowie tylko stacyę botaniczną i chemiczną t. j. oceny nasion i kontroli nawozów, bez obowiązku przedsiębrania

doświadczeń polowych i powierzyć kierownictwo tej stacyi profesorom szkoły czernichowskiej, co tem łatwiej da się uskutecznić, że stacya taka już się w Czernichowie znajduje i chodzić tylko będzie o rozszerzenie i nadanie jej statutu.

Również w Dublanach zamierza Wydział krajowy stacyę kontroli nawozów odebrać prof. Wawnikiewiczowi stacyę zaś oceny nasion oddać prof. Szyszyłowiczowi. Wydział krajowy nie wątpi, że siły profesorskie tak jednego jak i drugiego zakładu w zupełności odpowiedzą zadaniu. Dla czynności doświadczalnych w ściślejszem znaczeniu rolniczych powołałby Wydział krajowy osobnego funkcynaryusza, który by miał siedzibę w Dublanach i którego działalność rozciągałaby się na cały kraj. Kierownik takiej stacyi uwolniony od zajęć profesorskich mógłby zdaniem Wydziału krajowego podołać swojemu zadaniu w całej pełni. Gdyby zaś Wydział krajowy był w możności znalezienia odpowiednich kierowników dla stacyi doświadczalnych, w takim razie przystąpiłby bezzwłocznie do zorganizowania stacyi tak, jak je rozumie projekt prof. Godlewskiego.

Na podstawie powyższych wywodów przedkłada Wydział krajowy następujące wnioski. Wysoki Sejm raczy uchwalić:

I.) Sejm przyjmuje sprawozdanie Wydziału krajowego do wiadomości.

II.) Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, aby z dniem 1. stycznia 1894. utworzył w Dublanach i Czernichowie Stacye doświadczalne rolnicze, złożone ze wszystkich trzech należących do nich działów.

III.) Sejm uchwala następujący etat funkcyonaryuszów stacyi doświadczalnej w Dublanach i w Czernichowie:

1. Kierownik z płacą	2000	złr.
i dodatkami pięcio-		
letniemi po	200	„
2. Asystent z płacą	600	„
3. Sługa „ „	400	„

Każdy z wymienionych wyżej funkcyonaryuszów otrzymuje wolne pomieszkanie. Kierownikom stacyi przyznaje Sejm prawa urzędników krajowych.

IV. Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, aby w preliminarzu budżetu na r. 1894 przedstawił projekt budżetu stacyi doświadczalnych i zarazem podał do wiadomości Sejmowi statut organizacyjny stacyi, jak również odpowiednie instrukcye.

V. Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, aby co do subwencyonowania tych stacyi ze skarbu państwa przeprowadził z c. k. Rządem rokowania.

VI. Sejm przyznaje Wydziałowi krajowemu dodatkowy kredyt na r. 1893 w kwocie 5.000 złr na założenie stacyi doświadczalnych w Dublanach i w Czernichowie.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Lwów, dnia 5. maja 1893.

Marszałek krajowy:
Sanguszko *m. p.*

Sprawozdawca:
Wereszczyński *m. p.*
Członek Wydziału krajowego.